

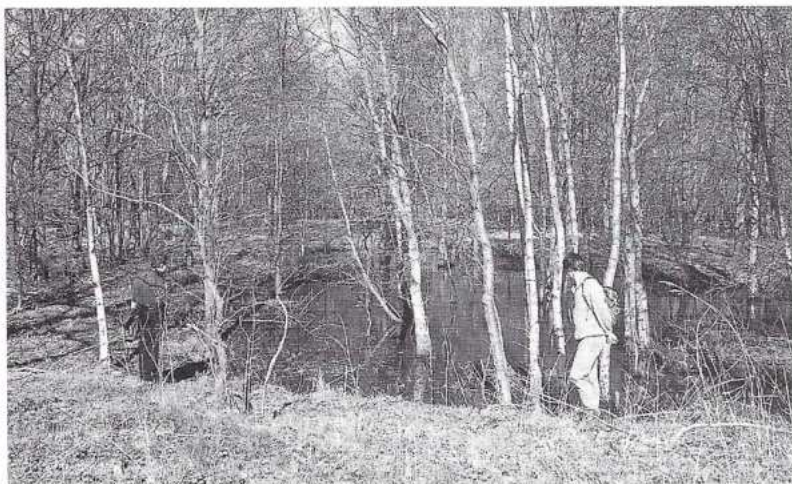
Terug naar landschap van wind, zand en water

MARIEKE KUIPERS

In het Grondwaterplan van 1986 bepaalde het provinciaal bestuur van Noord-Holland dat de duinen bij Bloemendaal (Nationaal Park Zuid-Kennemerland) weer natter moesten worden om vochtige duinvalleien terug te krijgen. Voor deze vernatting moest de drinkwaterwinning voor het eerst in 100 jaar verminderen. Als je nu in de duinen van Zuid-Kennemerland loopt, zijn blauwe watervlakten in stuivende, blonde duinen al een vertrouwd beeld. De tijden zijn veranderd, de eerste resultaten zijn geboekt en de beheerders van het Nationaal Park staan op het punt de volgende stap te zetten.

In het kader van het anti-verdrogingsbeleid van de overheid verminderde waterleidingbedrijf PWN in 1998 de duinwaterwinning van 14 miljoen m³ naar 6.5 miljoen m³ per jaar. In de binnenduinstrand en de duinen werden vooraf op meerdere locaties met bebouwing maatregelen genomen om grondwateroverlast te voorkomen. In het westelijk deel van het Nationaal Park varieert deze stijging van 0 cm bij de uitspanning Parnassia tot ca 0,5 meter op 1 km landinwaarts in vallei Groot Olmen, ten noorden van Het Vogelmeer. Vlak bij de pompputten van de winning, op circa 200 meter afstand ervan, is de stijging wel 2 meter. Een aanzienlijke vernatting, maar toch minder dan verwacht. Volgens de voorspelling zou het in vallei Groot Olmen ruim 1,4 meter stijgen. Voor het gehele westelijke duingebied laten peilgegevens zien dat de stijging minder spectaculair is dan indertijd voorspeld.

In de duinzoom van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland zijn sommige delen flink nat, zoals hier bij Jagtlust (foto: Henk Wijkhuisen).

Natter dan normaal

Als je door het duingebied loopt of fietst heb je echter een andere ervaring. Het ziet er enorm nat uit. In het Zuidervlak is dit voorjaar een nieuw pad aangelegd langs de duinrand om een grote watervlakte met daarin de Zeeweg te omzeilen. Pas uitgevoerde natuurherstelprojecten met als doelstelling stuivend zand zijn duinmenner geworden. De voorspelling was dat het oppervlak vochtig duinmilieu zou toenemen van

Het zand dat vrijkwam uit natuurherstelprojecten in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland werd onder meer gebruikt voor het realiseren van geluidswallen bij het circuit van Zandvoort (foto: Leon Terlouw).

circa 30 hectare bij volledig winnen naar 115 hectare bij 6.5 miljoen m³ winnen (huidige regime). Hoeveel vochtig duinmilieu in werkelijkheid is ontstaan is nog onduidelijk. Wel is duidelijk dat het duin tegenwoordig gemiddeld een stuk natter is dan voorheen. Behalve door de vermindering van de drinkwaterwinning, is dit veroorzaakt doordat de hoeveelheid neerslag in de afgelopen 7 jaar (in het bijzonder in 1994, 1998, 1999 en 2000) groter was dan voorheen (zie ook het artikel op pagina 3 t/m 5 in dit nummer van DUIN). De duinen blijken grote hoeveelheden van die neerslag vast te houden. Noordelijk van Het Vogelmeer, in vallei Groot Olmen, is in maart 2001 een grondwaterstand gemeten die 1,5 meter hoger stond dan de gemiddelde maartstand behorende bij het nieuwe winregime. Samen met de vernatting van een halve meter levert dit toch een behoorlijk nat duingebied op!

In de duinvallei het Houtglop in De Kennemerduinen is de vernatting een groot succes (foto: Hans Schouten).

TERUG NAAR LANDSCHAP VAN WIND, ZAND EN WATER

De rietorchis staat vaak aan de oevers van duinmeertjes (foto: Hans Schouten).

12

Een karakteristiek plantje van de vochtige duinvalleien is de parnassia (foto: Hans Schouten).

Masterplan

Een natter duin is niet meteen een duin waarin ook de kenmerkende levensgemeenschappen van vochtige en natte duinvalleien voorkomen. Delen van valleien die in het verleden zijn verdroogd, komen onder invloed van het grondwater. Hierdoor vindt mineralisatie plaats van de aanwezige humeuze lagen met als gevolg verruiging van de vegetatie. In het Nationaal Park wordt dit effect versterkt doordat reeds lang verlaten akkertjes een verhoogd voedingsstoffenniveau hebben. Ook buiten de akkertjes zijn grote delen extensief agrarisch gebruikt. In de grootste delen van de genoemde valleien zijn geroerde bodems aangetroffen. Per vallei bekeken welke beheersmaatregelen gewenst zijn om tot herstel van de karakteristieke flora en fauna van vochtige en natte duinvalleien te komen. Deze beheersingrepen per vallei zijn uitgewerkt in het Masterplan Regeneratie Duinvalleien NPZK. Dat is een intentieprogramma voor het uitvoeren van natuurherstelprojecten in de terreinen van PWN, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, de grote beheerders van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

Dynamisch Duinbeheer

In de duinen van Zuid-Kennemerland was men al vanaf 1850 intensief bezig met het voorkomen en vastleggen van verstuiwingen. Daardoor werd het gebied geschikt voor agrarische productie, die op grote schaal heeft plaatsgevonden maar in de loop van de 20e eeuw werd gestaakt. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw worden de duinen bemest met verzuren-

de en eutrofiërende stoffen waarmee de lucht is verontreinigd. De meststoffen afkomstig van het agrarische gebruik van de duinen en van de luchtverontreiniging zorgden voor vergrassing, verstruiking en verbossing. Door het vastleggen en dichtgroeien van de duinen is de dynamiek vrijwel geheel uit het duingebied verdwenen. De konijnen hebben deze ontwikkeling door hun relatief lage stand niet kunnen keren. Tegenwoordig zijn natuurbescherming en -ontwikkeling belangrijke doelstellingen voor het Nationaal Park. Er wordt gewerkt aan het herstellen van de voor de natuur zo belangrijke dynamische processen. Als eerste is de natuurlijke grondwaterdynamiek (grotendeels) hersteld door het afbouwen van de winning van grondwater voor de drinkwaterproductie. Daarnaast wordt er hard gewerkt aan het herstellen van de dynamiek van wind en zand: het zogenoemde Dynamisch Duinbeheer.

Natuurherstel Groot Olmen

In 1998 werd in de duinvallei Groot Olmen het eerste natuurherstelproject van het Masterplan door het PWN uitgevoerd. Over een oppervlakte van ca. 7,1 ha werd de begroeiing geklept en de humeuze bovenlaag afgevoerd. Doelstelling was het creëren van een uitgangssituatie voor een stuivende vallei (stuifbaan), die in de eerste jaren nog grotendeels onbegroeid zou blijven. Door uitstuiwing zou het maaiveld op natuurlijke wijze verlagen tot op het niveau van het natte zand. Vestiging van Kruiwilg, Helm en Zandzegge zou zorgen voor de eerste duinvorming in de vochtige laagten. Kort na de werkzaamheden steeg het grondwater in deze vallei sneller en meer dan verwacht door over-

Een niet meer weg te denken plaatje in het natuurbeheer: graafmachines en tractoren bij natuurherstel van Groot-Olmen in De Kennemerduinen (foto: Leon Terlouw).

vloedige neerslag en verminderen van de winning. Daardoor heeft de verstuiving er maar kort geduurd. Desondanks getuigt de onderwindse rand van duintjes met overstoven duindoorns met oranje bessen tussen vitale Helm van een aanmerkelijk zandtransport. De bezoekers hebben de grote watervlakte met kleine zandstrandjes in voorjaar 2001 inmiddels vele namen gegeven. Een groot deel van de behandelde oppervlakte is nu in het voorjaar zeer nat door invloed van het grondwater. Enkele doelsoorten van vochtige voedselarme duinvalleivegetaties zijn hier na de ingreep verschenen: strandduizendguldenkruid, waterpunge, dwergzegge en zeegroene zegge. De kleine plevier heeft in 2001 gebroed in de zandvlakte. Ook de zandhagedis is in de speciaal ingerichte randen van het project goed terug gekomen. Verwacht wordt dat de vallei in de toekomst gemiddeld droger zal zijn en nog verder zal uitstuiven.

Resultaten andere natuurherstelmaatregelen

Naast Groot Olmen heeft Natuurmonumenten ook een stuivende vallei gecreëerd in het Huttenvlak, net ten zuiden van IJmuiden. Ook

Het Groot-Olmen in de zomer van 2001 (foto: Henk Wijkhuizen).

deze vallei ligt er momenteel erg nat bij. In de valleien het Zuidervlak en Noordervlak, juist achter de zeereep in de Duin en Kruidberg, zijn door afplaggen goede uitgangssituaties gecreëerd voor vochtige tot natte duinvalleien met pioniervegetaties.

PWN heeft vorige winter de westelijke oever van Het Vogelmeer uitgebreid om zo kolonisatie vanuit deze oever een kans te geven. Het waterpeil in het Vogelmeer was zo hoog dat de prachtige vochtige vegetatie met parnassia, duindwergzegge, zeegroene zegge, rietorchis, slanke duingentiaan en geelhartje voorgoed dreigde te verdrinken. Gelukkig zijn, in een aangrenzende licht glooiende vallei van schoon zand, nieuwe vestigingen geconstateerd van zeegroenezegge, duindwergzegge, zomprus, duinrus en strandduizendguldenkruid. De andere soorten die bij een meer ontwikkelde bodem horen zullen hopelijk volgen. Bezoekers maken goed gebruik van het omgelegde fietspad langs de nieuwe oever en het valt op dat er weinig voetstappen in het schone zand staan. De natuurprojecten vergroten de afwisseling en kleurpracht van het duinlandschap en dragen sterk bij aan de recreatieve belevingsmogelijkheden van het Nationaal Park.

Er wordt niet alleen geplagd of afgegraven. Zowel Natuurmonumenten als PWN maaien op plaatsen met licht humeuze bodem. In De Grote Pan zijn soorten als bleekgele droogbloem, strandduizendguldenkruid en duinrus weer teruggekomen en is zeegroene zegge soms bijna dominant. Naast vernattingsbeheer besteden de beheerders veel aandacht aan monitoring van de ontwikkelingen van flora, fauna (vlinders, libellen, broedvogels), vegetatie, bodemprocessen, grondwater en verstuiving.

Toekomstige vernatting en verstuiving

In overeenstemming met het streven van de overheid zal PWN de waterwinning in Zuid-Kennemerland helemaal gaan stoppen. Voor de natuur is dat een goede zaak en voor recreanten valt er in een stuivend, nat duin meer te beleven. Er is gedurende enkele jaren overleg gevoerd met de omringende gemeenten over de mogelijke gevolgen van deze maatregel in de vorm van grondwateroverlast voor bebouwing. Uiteindelijk zijn alle partijen overeengekomen dat de winning medio 2002 wordt stopgezet, als de afgesproken maatregelen tegen grondwateroverlast zijn getroffen.

DRS. M. KUIPERS, STAFMEDEWERKER PWN NATUUR EN RECREATIE EN LID ADVIESCOMMISSIE BEHEER EN INRICHTING NATIONAAL PARK ZUID-KENNEMERLAND